

РОЗДІЛ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.951:351.82

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/14>

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

LEGAL CHARACTERISTICS OF INTERNATIONAL STANDARDS FOR THE PREVENTION OF CORRUPTION IN THE ACTIVITIES OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE

Грудовенко О.С., здобувач наукового ступеня доктора філософії у галузі права
Національна академія внутрішніх справ

Чалий М.Г., викладач кафедри військового права
Військово-юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Актуальність статті полягає в тому, що в українських умовах проєвропейського вектору розвитку, світової глобалізації та збереження кращих національних правових традицій є природним підняття питання про наявність у нормах національного законодавства міжнародно-правових стандартів відповідальності за корупцію. Авторитетні міжнародні організації рекомендують Україні звернути увагу на проблеми у врахуванні міжнародних стандартів запобігання корупції в діяльності Збройних Сил України. Мета статті полягає у здійсненні комплексно-системного аналізу міжнародних нормативних засад та теоретичних основ адміністративного права, в результаті якого сформулювати правову характеристику міжнародних стандартів запобігання корупції в діяльності Збройних Сил України. Наголошено, що Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб встановлює, що державні посадові особи не використовують своє офіційне становище для невинного здобування особистої користі або особистої та фінансової користі для своїх сімей. Вони не беруть участі ні в яких угодах, не займають ніякого становища, не виконують ніяких функцій і не мають ніяких фінансових, комерційних або інших аналогічних інтересів, які несумісні з їх посадою, функціями, обов'язками або їх виконанням. У тій мірі, у якій до цього зобов'язує посада, і відповідно до законів і адміністративних положень державні посадові особи сповіщають про ділові, комерційні або фінансові інтереси та про діяльність, яка здійснюється з метою отримання фінансового прибутку, які можуть привести до можливої колізії інтересів. Визначено, що Конвенція ООН проти корупції 2003 року є основним нормативним стандартом міжнародного характеру щодо запобігання та протидії корупції, яким встановлюється ідея обов'язкового внутрішньодержавного формування антикорупційної політики з використанням інструментів та заходів міжнародної співпраці та стандартизації щодо запобігання корупції, та закріпленням ідеологічної заборони органів влади щодо вчинення корупційних діянь з обов'язковим використанням інституту відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією у складовій професійної публічної діяльності органів влади. Зроблено висновок, що міжнародні стандарти запобігання корупції в діяльності Збройних Сил України є встановленою міжнародним публічним правом комплексною системою правових норм, концепцій та практичних антикорупційних програм, що забезпечують належне виконання Збройними Силами України своїх державних обов'язків з супровідним закріпленням загально-міжнародних критеріїв та умов притягнення до відповідальності військовослужбовців та службовців Збройних Сил України.

Ключові слова: корупція, запобігання корупції, адміністративне правопорушення, адміністративне правопорушення пов'язане з корупцією, Збройні Сили України.

The relevance of the article lies in the fact that in the Ukrainian conditions of the pro-European vector of development, world globalization and the preservation of the best national legal traditions, it is natural to raise the question of the presence of international legal standards of responsibility for corruption in national legislation. Authoritative international organizations recommend Ukraine to pay attention to the problems in taking into account international standards for the prevention of corruption in the activities of the Armed Forces of Ukraine. The purpose of the article is to carry out a complex and systematic analysis of the international normative foundations and theoretical foundations of administrative law, as a result of which to form a legal characterization of international standards for the prevention of corruption in the activities of the Armed Forces of Ukraine. It was emphasized that the International Code of Conduct for Public Officials establishes that public officials shall not use their official position for undue personal gain or personal and financial gain for their families. They do not participate in any agreements, do not hold any position, do not perform any functions and do not have any financial, commercial or other similar interests that are incompatible with their position, functions, duties or their performance. To the extent required by position and in accordance with laws and administrative regulations, public officials shall disclose business, commercial or financial interests and activities for financial gain that may lead to a possible conflict of interest. It was determined that the UN Convention against Corruption of 2003 is the main regulatory standard of an international nature regarding the prevention and counteraction of corruption, which establishes the idea of mandatory domestic formation of an anti-corruption policy using tools and measures of international cooperation and standardization for the prevention of corruption, and establishing the ideological prohibition of authorities regarding the commission of corrupt acts with mandatory use of the institution of responsibility for offenses related to corruption in the professional public activity of authorities. It was concluded that international standards for the prevention of corruption in the activities of the Armed Forces of Ukraine are a complex system of legal norms, concepts and practical anti-corruption programs established by international public law, which ensure the proper performance by the Armed Forces of Ukraine of their state duties with the accompanying consolidation of general international criteria and conditions prosecution of servicemen and employees of the Armed Forces of Ukraine.

Key words: corruption, prevention of corruption, administrative offense, administrative offense related to corruption, Armed Forces of Ukraine.

Актуальність теми. В українських умовах проєвропейського вектору розвитку, світової глобалізації та збереження кращих національних правових традицій є природним підняття питання про наявність у нормах національного законодавства міжнародно-правових стандартів відповідальності за корупцію. Авторитетні міжнародні організації рекомендують Україні звернути увагу на про-

блеми у врахуванні міжнародних стандартів запобігання корупції в діяльності Збройних Сил України [5, с. 116].

Огляд останніх досліджень. Запобігання адміністративним правопорушенням пов'язаних із корупцією аналізували у своїх наукових роботах такі вчені як: В. Авер'янов, С. Алфьоров, А. Басов, М. Бездольний, О. Безпалова, Ю. Битяк, С. Гончарук, О. Губанов, О. Джа-

фарова, В. Загородній, Н. Задирака, О. Клок, Ю. Коваленко, В. Колпаков, А. Комзюк, Г. Лученцов, П. Лютіков, М. Мельник, В. Настюк, О. Пасека, А. Приходько, С. Рогульський, С. Сergyоїн, С. Стеценко, М. Хавронюк, О. Шимон та ряд інших.

Однак, суспільна значимість адміністративних правопорушень пов'язаних із корупцією, що полягає в економічних та політичних процесах нашої держави підкреслює важливість досліджень запобігання таким правопорушенням.

Мета статті полягає у здійсненні комплексно-системного аналізу міжнародних нормативних засад та теоретичних основ адміністративного права, в результаті якого сформулювати правову характеристику міжнародних стандартів запобігання корупції в діяльності Збройних Сил України.

Виклад основних положень. Для початку дослідження варто виділити поняття «міжнародно-правові стандарти» в аналізованій сфері. Оксфордський словник надає декілька трактувань слову «стандарт»: 1) затверджений зразок одиниці вимірювання, що забезпечує постійний доказ законодавчо встановленої величини одиниці; копія або еквівалент такого зразка; величина такого зразка. Також: артефакт, пристрій, інструмент або фізичне явище, яке відповідно до узгодженого визначення служить еталоном для кількісних вимірювань; 2) досягнення необхідного, погодженого або бажаного рівня якості або досягнення; 3) міра або норма, за якою щось можна судити чи оцінювати; 4) офіційний знак, який використовується для підтвердження якості продукту або виробленого виробу; спец. офіційний знак або штамп, який використовується на виробі із золота чи срібла для підтвердження якості металу [12].

Щодо наукових трактувань, то П. Рабінович вказує «якщо стандарти прав людини мають відігравати орієнтуючу, а нерідко й юридично-регулюючу роль, то їх інтерпретація повинна бути – принаймні у рамках певної сфери суспільних відносин – справді достатньо уніфікованою. Особливо це стосується стандартів міжнародних». Вчений сформував, що міжнародні стандарти прав людини – це закріплені у міжнародних актах і документах, текстуально уніфіковані й функціонально універсальні (для певних міжнародних об'єднань держав) принципи та норми, які за посередництвом вельми абстрактних, здебільшого оціночних, терміно-понять фіксують мінімально необхідний або бажаний зміст і/чи обсяг прав людини, зумовлювані досягнутим рівнем соціального розвитку та його динамікою, а також встановлюють позитивні обов'язки держав щодо їх забезпечення, охорони й захисту та передбачають за їх порушення санкції політико-юридичного або політичного характеру [9, с. 19–29].

На міжнародній арені активне засудження всіх видів корупції, включаючи хабарництво, почалося із другої половини ХХ століття. Одним із перших документів в цій сфері є ухвалена 15 грудня 1975 року Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 3514(XXX) «Заходи проти корупції, яка практикується транснаціональними й іншими корпораціями, їх посередниками та іншими причетними до цього сторонами» [6]. Зазначений документ закликає уряди всіх країн вжити на національному рівні всіх необхідних заходів щодо запобігання та протидії корупції, які вони вважатимуть доцільними, включаючи законодавчі [2, с. 20–21]. Така необхідність була обумовлена переходом до нового міжнародного економічного порядку, де діяльність транснаціональних корпорацій перебувала під пильним наглядом [6]. Даним документом пропонувалось запровадження на національному рівні системи моніторингу за діяльністю корпорацій, а також збір, обробка та міждержавний обмін інформацією щодо стану корупції в країнах. Аналітичним центром такої інформації визначався Центр ООН з транснаціональних корпорацій [6; 8, с. 167–172].

24 травня 1989 року Економічна і Соціальна рада ООН запропонувала восьмому Конгресу ООН з профілактики злочинності і поведінки з правопорушниками і його підготовчим нарадам вивчити шляхи і засоби сприяння дотриманню Керівних принципів ефективного здійснення Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку. Пропонувалось застосування положень даного акту до всіх посадових осіб з підтримання правопорядку, незалежно від їх відомчої належності з обов'язковою розробкою спеціалізованих національних кодексів [10], які вміщуватимуть норми необхідної поведінки таких осіб [8, с. 167–172].

На восьмому конгресі ООН, який відбувся в Гавані у 1990 році, ухвалено «Практичні заходи боротьби з корупцією», в яких визначаються найбільш важливі завдання для подолання корупції. А саме, уряди мають: проаналізувати адекватність свого кримінального законодавства, включаючи процесуальні норми, з тим щоб реагувати на всі види корупції; розробити адміністративні та регулятивні механізми попередження корупції; встановити процедури виявлення, розслідування та засудження корумпованих посадових осіб; розробити правові положення для конфіскації коштів та майна, набутих в результаті корупції; вжити відповідних заходів по відношенню до підприєємств, причетних до корупції [11].

З цього часу визначені завдання не змінювалися. Вони уточнювалися, деталізувалися в різних документах, прийнятих в рамках ООН. Зокрема, це резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Боротьба з корупцією» від 12 грудня 1996 року, Декларація ООН «Про боротьбу з корупцією та хабарництвом в міжнародних комерційних операціях» (1996 р.), Керуючі принципи для ефективного виконання Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (1989 р.). Зазначені документи мають рекомендаційний характер. Водночас саме вони відіграли ключову роль в підготовці міжнародно-правових актів, які закріпили міжнародні стандарти протидії за запобігання корупції [11].

Таким чином, ідейним початком формування міжнародних стандартів запобігання корупції в діяльності Збройних Сил України можна вважати формування загально-міжнародних критеріїв та умов притягнення до кримінальної відповідальності осіб за вчинення корупційних діянь, що розпочалося з прийняття Асамблеєю ООН різних міжнародних резолюцій та декларацій рекомендаційного характеру, у яких закріплювалися ідеї формування системи правових та організаційних заходів запобігання та протидії корупції, в тому числі, щодо діяльності органів публічної влади.

У 1996 році був прийнятий Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб, який визначає, що державна посада, як вона визначається у національному законодавстві, це посада, наділена довірою, яка передбачає зобов'язання діяти в інтересах держави. Тому державні посадові особи виявляють абсолютну відданість державним інтересам своєї країни, які представлені демократичними інститутами влади. Державні посадові особи виконують свої обов'язки і функції компетентно і ефективно у відповідності до законів або адміністративних положень і з повною доброчесністю. Вони постійно прагнуть того, щоб забезпечити найефективніше і вміле розпорядження державними ресурсами, за які вони несуть відповідальність. Державні посадові особи уважні, справедливі і неупереджені при виконанні своїх функцій і, зокрема, у своїх відносинах з громадянськістю. Вони ніколи не надають будь-яку неправомірну перевагу будь-якій групі осіб або окремії особі, не допускають дискримінації щодо будь-якої групи осіб або окремої особи або не зловживають іншим чином наданими їм повноваженнями та владою [7].

Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб встановлює, що державні посадові особи не вико-

ристовують своє офіційне становище для невиправданого здобування особистої користі або особистої та фінансової користі для своїх сімей. Вони не беруть участі ні в яких угодах, не займають ніякого становища, не виконують ніяких функцій і не мають ніяких фінансових, комерційних або інших аналогічних інтересів, які несумісні з їх посадою, функціями, обов'язками або їх виконанням. У тій мірі, у якій до цього зобов'язує посада, і відповідно до законів і адміністративних положень державні посадові особи сповіщають про ділові, комерційні або фінансові інтереси та про діяльність, яка здійснюється з метою отримання фінансового прибутку, які можуть привести до можливої колізії інтересів. У випадку можливої або передбачуваної колізії між обов'язками і приватними інтересами державних посадових осіб вони діють відповідно до заходів, встановлених для того, щоб зменшити або усунути таку колізію інтересів. Державні посадові особи не мають права користуватися державними грошовими коштами, власністю, послугами або інформацією, отриманою ними при виконанні службових обов'язків, для здійснення діяльності, не пов'язаної з виконанням ними службових функцій. Державні посадові особи діють відповідно до заходів, які встановлені законом або адміністративними положеннями, для того, щоб після виходу зі своїх офіційних посад вони не зловживали своїм колишнім службовим становищем [7].

Відповідно, Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб 1996 року є одним із основоположних міжнародних актів запобігання корупції в діяльності органів влади, що встановлює обов'язок посадових та службових осіб діяти в межах закону та інтересів держави, та формує адміністративні положення запобігання корупції, заборони використання привілейованого статусу та відстоювання приватних інтересів у публічній професійній діяльності.

Одним з головних документів у цій сфері є Конвенція ООН проти корупції, прийнята на 58 сесії Генеральної Асамблеї ООН у жовтні 2003 року. Конвенція визначає пакет стандартів, заходів та правил, які всі країни можуть застосувати для зміцнення своїх правових норм та режимів державного регулювання у сфері боротьби з корупцією. Дослідники права розцінюють Конвенцію ООН протидії корупції як «антикорупційний документ глобального значення», який може стати «ефективним інструментом міжнародного співробітництва в боротьбі з корупцією» [11; 4].

Конвенція ООН проти корупції встановлює, що кожна держава-учасниця, згідно з основоположними принципами своєї правової системи, розробляє й здійснює або проводить ефективну скоординовану політику протидії корупції, яка сприяє участі суспільства і яка відо-

бражає принципи правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності й невідкупності, прозорості й відповідальності. Кожна Держава-учасниця прагне періодично проводити оцінку відповідних правових інструментів й адміністративних заходів з метою визначення їхньої адекватності з точки зору запобігання корупції та боротьби з нею [4].

Отже, Конвенція ООН проти корупції 2003 року є основним нормативним стандартом міжнародного характеру щодо запобігання та протидії корупції, яким встановлюється ідея обов'язкового внутрішньодержавного формування антикорупційної політики з використанням інструментів та заходів міжнародної співпраці та стандартизації щодо запобігання корупції, та закріпленням ідеологічної заборони органів влади щодо вчинення корупційних діянь з обов'язковим використанням інституту відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією у складовій професійній публічній діяльності органів влади.

Міжнародне співтовариство відносно нещодавно звернуло увагу на негативні наслідки, ризики для розвитку демократичного суспільства та національної безпеки, які виникають внаслідок корупції у владних органах держав. Співпраця та доробки держав у сфері запобігання та боротьби з корупцією здійснюються як на універсальному, так і на регіональному рівні. Рамковій Конвенції ООН проти організованої злочинності належить центральне місце у системі міжнародних договорів, присвячених цьому питанню. Її основне значення полягає у створенні теоретичної основи для адаптації національного законодавства та визначенні фундаментальних засад антикорупційної політики держав-учасниць цього міжнародного договору. Резолюції, декларації та інші акти Генеральної Асамблеї ООН стали основою для створення міжнародних нормативно-правових актів, які закріпили універсальні стандарти запобігання корупційним проявам. Регіональні міжнародні організації, такі як Рада Європи, Організація економічного співробітництва та розвитку, Європейський Союз, Африканський Союз та Організація американських держав, відіграють вагомий роль у розробці міжнародних договорів та актів рекомендаційного характеру [1, с. 55; 3].

Таким чином, міжнародні стандарти запобігання корупції в діяльності Збройних Сил України є встановленою міжнародним публічним правом комплексною системою правових норм, концепцій та практичних антикорупційних програм, що забезпечують належне виконання Збройними Силами України своїх державних обов'язків з супровідним закріпленням загально-міжнародних критеріїв та умов притягнення до відповідальності військовослужбовців та службовців Збройних Сил України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Задорожній О.В. Міжнародно-правові стандарти боротьби з корупцією. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 9 груд. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 49–55.
2. Клімова С. М., Ковальова Т. В. Організаційно-правове забезпечення сучасної антикорупційної політики: навчальний посібник. Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президенті України. Харків, 2015. 252 с.
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року. *Верховна Рада України*: офіційний веб-сайт. 2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003: Закон України від 18.10.2006 року № 252-V. *Верховна Рада України*: офіційний веб-сайт. 2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16
5. Лаврентьев Є. О. Міжнародно-правові стандарти та відповідальність за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2(5.1). С. 116–120.
6. Measures against corruption practiced by transnational and other corporations, their intermediaries and other parties involved: Resolution of the UN General Assembly of December 15, 1975, № 3514 (XXX). UNDOCS.
7. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб від 23.07.1996. *Верховна Рада України*: офіційний веб-сайт. 2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788#Text
8. Приходько А. А. Міжнародна ретроспектива розвитку стандартів протидії корупції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2(2). С. 167–172.
9. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 1. С. 19–29.

10. Керівні принципи для ефективного здійснення Кодексу поведінки посадових осіб щодо підтримки правопорядку 1989/61. АТ «Кодекс». 2021.
11. Участь України в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії корупції: лист Міністерства юстиції України від 22.06.2011. *Верховна Рада України*: офіційний веб-сайт. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0042323-11#Text>
12. Standard: Oxford English Dictionary. Oxford University. 2021. URL: <https://www.oed.com/viewdictionaryentry/Entry/188962>